

УДК 745.522 (560 – 5)''13–19»

Белнакіта Уляна Миколаївна (Київ, Україна),
ORCID ID: 0000-0001-9082-8415, zpr.ukr.ua@gmail.com
здобувачка аспірантури кафедри
образотворчого мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Belnaqita Ulyana Mykolaivna (Kyiv, Ukraine),
ORCID ID: 0000-0001-9082-8415, zpr.ukr.ua@gmail.com
Postgraduate Student, Department of Fine Arts,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University

ОСНОВНІ РІЗНОВИДИ ДЕКОРУ ТУРЕЦЬКИХ КИЛИМІВ XIV – ПОЧАТКУ XX СТОЛІТЬ ЗА КАРТИНАМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ

MAIN TYPES OF DECOR OF TURKISH CARPETS OF THE 14TH – EARLY 20ST CENTURIES AFTER PAINTINGS BY EUROPEAN ARTISTS

Анотація. Турецькі килими ведуть своє походження від Анатолії (інакше Малої Азії) – півострова у Західній Азії, котрий є прилеглим до Балкан. У перекладі з грецької ця частина світу означає «схід сонця», оскільки омивається чотирма морями, у яких віддзеркалюються промені означеного світила, коли воно встає: Чорним, Мармуровим, Егейським та Середземним. На цій гірській місцевості, що утворилася на землях давніх Лідії, частин Мідії та Кілікії у період Візантійської імперії, географічні та кліматичні умови сприяли розвитку виготовлення текстилю.

Ці землі з дохристиянського часу захоплювали перси-Ахеменіди, що володіли розвиненими традиціями килимарства, а також панували вірмени у Малій, Ервандідській, Західній та Великій Вірменії та Вірменській Імперії. Від XI століття нашої ери з місцевим населенням тут змішувались турки, або тюрки. Назва останніх перекладається як «сильний, міцний». Вони були огузотуркменського походження, вихідцями із Центральної Азії, колишнього Хорезму, що тимчасово входив до складу Ахеменідської держави. Саме цими територіями проходив Великий шовковий шлях.

Трансформували одинарний перський вузол, місцеві ткачі опанували більш міцний подвійний турецький вузол близько XII–XIII століть. Надалі вже у XIV столітті з цих земель анатолійські килими потрапляли до Південної та Західної Європи, зокрема до Італії, Фландрії, Бельгії, Голландії, Франції, де знайшли відображення у творчості відомих майстрів пензля – Сімоне Мартіні, фра Філіппо Ліппі, Яна ван Ейка, Андреа Мантеньї, Джованні ді Паоло, Моретті де Брешія, Лоренцо Лотто, Ганса Гольбейна Молодшого, Вільяма Корнеліса Дайстера, Герхарда Терборха, Жана-Домініка Енгра, Шандора Олександра Свободи, Жана-Леона Жерома.

Перелічені митці упродовж XIV – початку XX сторіччя зверталися до теми турецьких (анатолійських) килимів у своїй творчості, завдяки чому лишили нам у спадок низку як традиційних, відомих донині їх візерунків, так і втрачених, що стали відомими тільки за полотнами знаних митців.

Ключові слова: анатолійські (турецькі) килими, декоративне мистецтво, образотворче мистецтво, типологія, композиція, стиль, колористика, формотворення, декорування, подвійний турецький вузол.

Abstract. Turkish carpets originate from Anatolia (also known as Asia Minor) – a peninsula in Western Asia, adjacent to the Balkans. Translated from Greek, this part of the world means «sunrise», as it is washed by four seas, in which the rays of the sun are reflected when it rises: the Black, Marmara, Aegean and Mediterranean. This mountainous area, which was formed on the lands of ancient Lydia, parts of Media and Cilicia during the Byzantine Empire, had geographical and climatic conditions that contributed to the development of textile production.

These lands were reached by the Persians-Achaemenids from pre-Christian times, who had developed traditions of carpet weaving, and the Armenians also ruled in Lesser, Ervandid, Western and Greater Armenia and the Armenian Empire. From the 11th century AD, the Turks, or Türks, mixed with the local population here. The name of the latter translates as «strong, sturdy». They were of Oghuz-Turkmen origin, natives of Central Asia, the territories of the former Khorezm, which was temporarily part of the Achaemenid state, and further along this territory the Great Silk Road passed.

Having transformed the single Persian knot, local weavers mastered the stronger double Turkish knot around the 12th–13th centuries. Later, in the 14th century, Anatolian carpets from these lands reached Southern and Western Europe, in particular, Italy, Flanders, Belgium, Holland, and France, where they were reflected in the works of famous masters of the brush – Simone Martini, Fra Filippo Lippi, Jan van Eyck, Andrea Mantegna, Giovanni di Paolo, Moretti of Brescia, Lorenzo Lotto, Hans Holbein the Younger, Willem Cornelisz Duyster, Jean-Dominique Ingres, Shandor Alexander Svoboda, Jean-Léon Gérôme.

The listed artists throughout the 14th – early 20th centuries addressed the theme of Turkish (Anatolian) carpets in their

work, thanks to which they left us a legacy of both traditional patterns known to this day, and lost ones that remained known only through the paintings of famous artists.

Key words: Anatolian (Turkish) carpets, decorative arts, fine arts, typology, composition, style, color, shaping, decoration, double Turkish knot.

Вступ. З-поміж європейського живопису вагоме місце займають твори відомих живописців, які упродовж XIV – початку XX сторіччя зверталися до орієнтальних композицій з мотивами турецьких килимів.

Постановка проблеми. Однак, досі ця тематика в полотнах європейських митців Італії, Бельгії, Нідерландів, Франції тощо не стала предметом спеціального дослідження.

Аналіз останніх публікацій. Тюркознавчі розвідки в галузі турецького килимарства розпочалися в середині XX століття з праць дослідника Курта Ердмана, котрий 1957 р. видав свою фундаментальну працю у Німеччині, а 1977 р. її змогли перевидати в Лондоні [7]. Означений автор збував низку англійських статей початку 1980-х рр. про історію окремих килимарських центрів у самій Туреччині (Стамбул) [10, 59–65], розвідці Вернера Брюгеманна й Гаральда Боегмера в Німеччині (Мюнхен) [6, 60–78], та в столиці Великобританії [11, 10–78]. В останній вказаній роботі Дональдом Кінгом і Давидом Сильвестером було піднято питання щодо репрезентації килимових творів у європейському культурному просторі живопису XV–XVII століть.

Після перелічених авторів упродовж 10-20 років у каталогах музейників епізодично згадувалися окремі твори з Анатолії [15; 8] як старожитні експонати, що потребують більш детального вивчення.

Продукція османів означеного сегменту виробництва доби Середньовіччя і раннього Нового часу [1, 140–144],

зокрема, з шовковою ниткою [5, 67–79] українських персіярень і тапісярень [3, 128–130], де працювали турецькі та вірменські ткачі, а також великосвітських мануфактур і регіональних килимарень [4, 52–53] розглядалася Ольгою Шкільною зі співавторами упродовж 2010-х – 2020-х років.

Останніми роками турецький килимовий спадок XIV – початку XX століть репрезентувався як частина культурної спадщини людства у низці довідкових англومовних статей [12; 13; 14]. Однак переліченими дослідниками питання походження мотивів окремих турецьких килимів з європейських живописних полотен окресленого відрізка часу вирішені не були. Єдиним автором, хто зосередився на означеній проблематиці, був Нікі Гамм у короткій, нині архівованій довідковій статті під назвою «Близькосхідні килими у живописі Ренесансу» [8].

Мета статті – визначити коло європейських художників, що зверталися до зображень турецьких килимів з певними типами декору та прослідкувати тенденції моди на подібні ошатні елементи інтер'єру XIV – початку XX століть.

Виклад результатів дослідження. Відомо, що ворсові килими з геометризованими візерунками з'явилися в Малій Азії лише від XIII століття, коли з 1220-х років сельджуки, котрі незадовго перед тим переселилися в означену місцевість, почали вести торгівлю із Венецією. На той момент мандрівник Марко Поло вважав такі вироби кращими в світі. Особливо він цінував килими, котрі вироблялися у місті Конья, столиці сельджуків Рума (1096–1307 рр.) [8]. Принагідно слід зазначити, що основними мовами турків у цій монархічній ісламській середньовічній державі були турецька та перська, що свідчить про давні впливи ткацтва іранців у регіоні, відомі з часів виготовлення Пазирикського килима бл. V–III ст. до н.е. та місцевих аналогів, датованих I–VI століттями н.е.

Найперше введення предметів подібного типу до європейського живопису відноситься до XIV століття. З-поміж найраніших варто згадати у Неаполітанському вівтарі роботу Сімоні Мартіні – зображення Св. Людовіка Тулузького, що простягає корону Роберту Анжуйському. Перший портретований мешкав наприкінці XIII сторіччя й мав сан єпископа (1274–1297 рр.). Історична подія мала місце 1295 року, однак могла бути відтворена не раніше 1317 року, коли представник кліру був канонізований. Саме на цьому творі вперше в європейській художній традиції зустрічається зображення анатолійського килиму під ногами єпископа [8] (Рис. 1).

Рис. 1. Сімоні Мартіні. Вівтар св. Людовіка Тулузького (Неаполітанський вівтар). 1317. Музей Каподімонте. Неаполь.

Починаючи від епохи Ренесансу в європейському живописі почали з'являтися мотиви екзотичних килимів. Відомі художники вводили їх до власних полотен як в Італії, так і у Фландрії та Нідерландах. З-поміж знаних митців фра Філіппо Ліппі одним з найперших зобразив у творі «Діва Марія з Немовлям» (1340–1350) анатолійський килим. Це був час, коли ще означені території належали до Візантійської імперії, до складу якої раніше входили окремі італійські землі, зокрема Венеція.

Автор ввів тонкий текстильний виріб, прикрашений типовим для Царгородських басилевських майстерень декором штибу парних довгастих птахів обабіч світового дерева, й розташував килим під тронем Богоматері. Загалом слід зазначити, що такого кшталту орнітоморфні мотиви апелюють до давніх західноазійських взірців, притаманних загалом для візантійсько-перського і, зокрема, для анатолійського мистецтва. Адже у традиціях означених земель здавна плекалися образи Сирина й Алконоста, що символізували дихотомію світу, котрий має двоїсту, амбівалентну структуру й у якому постійно триває протиборство між темними силами та світлими.

Дуже схожі візерунки, що склалися з парних орнітоморфних мотивів, вписаних у медальйони геометризованої форми, знані за образами з міста Конья (до прикладу – відомий анатолійський килим із церкви Марбі, нині терени Швеції, який був виготовлений бл. 1500 р.). Подібні візії в італійському мистецтві підкріплювалися активними торговими зносинами Венеції з означеним візантійським центром у часи від XIII–XIV ст.

Цебто можна констатувати, що джерела інспірацій деяких килимів анатолійського походження епохи Відродження нині є розшифрованими. Так, східний (імовірно за все малоазійський чи азербайджанський?)

килим наявний на відомій на весь світ роботі Яна ван Ейка «Портрет подружжя Арнольфіні» (1434).

Також імовірно за все саме турецького походження (бо Візантія остаточно пала під натиском османів 1453 р.) є килим, написаний Андреа Мантенья біля ніг Богородиці у вітварі базиліки Сан-Дзено Маджоре у Вероні, розпис якої датовано 1456–1459 рр. [3, 4].

Переосмислення теми орієнтальних килимів наявне у живописі фламандського художника Петруса Крістуса, про які досі точаться дискусії щодо їх східного чи західного генезу. Зокрема, мова йде про його «Мадонну з немовлям і святыми Єронімом та Франциском» 1457 р. зі збірки Метрополітен-музею (Рис. 2).

Рис. 2. Петрус Крістус, ренесансовий майстер із Брюгге. Мадонна з немовлям і святыми Єронімом та Франциском. 1457 р. Дерево, темпера, олія. Розміри: 46,7-44,6 см. Метрополітен-музей.

Нікі Гамм у своїй розвідці про анатолійські килими в європейському живописі зазначив: «Після розширення імперії Османа на Балкани в чотирнадцятому столітті і зростання торгівлі між нею та іншими європейськими країнами килими все частіше з'являлися на портретах. Наприклад, Фатіх Султан Мехмед II послав королю Фердинанду Неаполітанському 100 килимів у 1464 році, згідно з Нурханом Атасою та Лале Улучу в їхній книзі «Враження про Османську культуру в Європі: 1453–1699». І додає: «Дипломатичні подарунки, подібні до цих, цінувалися високо, і не тільки османські правителі відправляли килими як подарунки. Генуя та Венеція відправляли килими правителям Габсбургів у шістнадцятому столітті. Документи підтверджують образотворчі записи у вигляді описів із палаців, церков та будинків» [8].

Всі анатолійські килими у вказаний період часу виконувались подвійним міцним турецьким вузлом, що відрізняло місцеву техніку виконання виробів від творів іранського походження, де потрібна ще більш копітка робота (Рис. 3).

Рис. 3. Турецький подвійний та іранський одинарний вузол.

Анатолійські килими зображали Джованні ді Паоло, Моретті де Брешиа й Лоренцо Лотто. Так, перший у творі «Мадонна з немовлям та двома ангелами та святими» представив під ногами Богородиці один з найбільш ранніх та рідкісних різновидів турецьких килимів, що великими партіями експортувалися до Італії – зі стилізованими тваринами у восьмикутниках. Другий вказаний художник на портреті аноніма показав внизу лише невеличку облямівку малоазійського килима. В окремих композиціях Лоренцо Лотто представлені анатолійські килими з візерунком зі стилізованих ремінців, що нагадують квадратну куфічну арабську писемність.

Петрус Крістус зображав анатолійські різновиди виробів, декор яких мав вигляд комбінацій восьмикутних мотивів, ромбів і хрестів у середній частині центрального поля твору. Два з чотирьох різновидів килимів на різних полотнах мали дрібні орнаментальні візерунки, а один з них вже був репрезентований у творах художника Лоренцо Лотто («Милостивість Святого Антонія», 1542 р.). Такий тип килима був більше відомий за композиціями живописних творів Ганса Гольбейна Молодшого під назвою «Посли Фраме» (Рис. 4). У цей час, згідно з дослідженими живописними композиціями, килими не лише вкривали підлогу під тронем Богородиці, а й ставали репрезентативною частиною світських прийомів та різних ініціацій. Зокрема, ними вкривали столи, розміщували на стінах, тощо.

Рис. 4. Ганс Гольбейн Молодший (1497–1543). Посли Фраме. 1533. 36. Національної галереї в Лондоні.

На полотні Ганса Гольбейна Молодшого (Рис. 4) зображено анатолійський різновид килима із жовтими мотивами «гуль», розташованими на червоному тлі, з ошатним подвійним окаймленням двома кольорами по периметру усього виробу. У XVI–XVII століттях оригінальні анатолійські килими, виготовлені на Егейському узбережжі, мали низку копій, що виготовлялися на підприємствах Англії, Італії, Іспанії, Португалії, Нідерландів й активно відтворювалися в живописі Європи, зокрема Нідерландів. У репліках мереживо з арабесками у каймі частіше виконувалося жовтою барвою по червоному тлу з обрамленням у вигляді елементів блаватного кольору [11, 67].

Також за прообразом візерунку виробу, запозиченого з полотна Лоренцо Лотто 1526 р. отримав найменування тип анатолійського килима в червонуватій гамі, котрий використовувався ремісниками впродовж XV–XVI

століть. Його декор утворений з вишуканої композиції, що складається з двох прямокутників, у які вписані ромбовидні фігури із геометризованими декоративними дармовисами, котра має по периметру орнаментоване обрамлення.

Цікавим прикладом в ряду анатолійських килимів пізнього Середньовіччя є килим на полотні Вільяма Дайстера (бл. 1599–1635 рр.) «Пара, що грає в трюк-трек» зі збірки лондонської Національної галереї (Рис. 5).

Рис. 5. Вільям Корнеліс Дайстер (бл. 1599–1635 рр.). Пара, що грає в трюк-трек. Бл. 1625–1630 рр. Зб. лондонської Національної галереї.

У цей час поступово склалася мода на основні чотири типи анатолійських візерунків килимів, що набули поширення в європейському живописі: «Лотто», «Птаха», «Індо-Ісфахан», османсько-египетський (мамлюкський) «Шахова дошка» [8].

Кілька століть поспіль після завоювання османами візантійських земель, в Європі панувала думка, що Царгород, як священна земля має невдовзі відродитися.

Тому навіть часточка від її сакруму збагачувала весь простір ікон та релігійних сцен живопису. Тим більше, було розуміння, що частину анатолійських килимів колишніх земель Візантії ткали вірменські ткачі-християни, котрі здавна навчилися від періоду персько-вірменської династії Аршакідів плекати культуру високохудожньої орнаментики орієнтальних мініатюр. До часів Середньовіччя вони мали великий репертуар орнаментальних мотивів, що спирався на давні духовні символи Другого Риму, і тому в Європі мистецтво таких килимарів сприймалося радше як відгомін «християнських східних килимів».

Візерунки турецьких килимових тканин часів після падіння Візантії нам також відомі за наметами османів XVII століття, котрі були захоплені королем Яном III Собеським під Віднем [1, 140–144]. Залюблені в східне мистецтво, монарх разом із дружиною Марією Казимирою д'Арк'ен навіть позували у турецьких костюмах (робота невідомого художника, кінець XVII століття), зводили турецькі лазні у своїх маєтках теперішньої Львівщини – зокрема у Золочівському палаці.

Анатолійський килим, зображений на полотні Герхарда Терборха «Жінка, що грає на теорбо-лютні та кавалер» (бл. 1658 р.).

У часи академізму в XIX столітті з-поміж низки зображень орієнтальних килимів у європейському живописі виділяються твори Жана-Домініка Енгра «Турецька лазня» (1862) та художника вірменсько-угорського походження, який пройшов вишкіл в Італії та Англії, Шандора Олександра Свободи «Вибір фаворитки» (1896).

На межі XIX і початку XX століть данину турецьким килимам віддав французький художник Жан-Леон Жером (1824–1904), який мандрував Палестиною, Сирією,

Туреччиною, Єгиптом, країнами Магрибу з 1856 по 1880 рр., та виконував низку ескізів для живописних полотен, розроблених за цими матеріалами.

Окремі візії академізму з мотивами тюркері мали тяглість у творчості європейських художників французького й італійського походження на зламі ХІХ–ХХ століть (до прикладу можемо назвати творчість Джуліо Розаті (1858–1917)).

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Отже, анатолійські килими стали активно виробляти від ХІІІ століття турки-сельджуки та вірмени на історичних територіях Візантії, де були поширені тюркські й ірано-кавказькі традиції килимарства. З ХІІІ сторіччя розпочалися торгові зносини тернів колишньої Мідії з Венеційської республікою, що призвело до майже синхронної появи виробів на землях Італії, згодом Бельгії, Нідерландів, Голландії, Франції. Так, від ХІV до початку ХХ століття різновиди малоазійських килимів вводили до сюжетів свої полотна Сімоні Мартіні, фра Філіппо Ліппі, Ян ван Ейк, Андреа Мантенья, Лоренцо Лотто, Ганс Гольбейн Молодший, Вільям Дайстер, Герхард Терборх, Жан-Домінік Енгр, Шандор Олександр Свобода, Жан-Леон Жером. Загалом представлені ними килими можна поділити на чотири умовні групи, з-поміж яких вирізняються «Лотто», «Птаха», «Індо-Ісфahan», османсько-єгипетський (мамлюкський) «Шахова дошка».

Список використаних джерел:

1. Школьна О., Белнакіта У. Османські намети часів Яна ІІІ Собеського з Королівського замку на Вавелі в світлі тюркологічних досліджень текстилю України ХVІІ–ХVІІІ століть. Матеріали VІІІ конгресу сходознавців: м. Київ, 20 грудня 2024 року. Київ: Таврійський національний

університет імені В. І. Вернадського; Львів; Торунь: Liha-Pres, 2024. С. 140–144. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-464-4-37>

2. Школьна О. Великосвітські мануфактури князів Радзивіллів XVIII–XIX століть на теренах Східної Європи / монографія. Київ: Ліра-К, 2018. 192 с.: іл.

3. Школьна О., Прядко С. Тапісярні та персіярні на теренах Речі Посполитої XVIII століття. Молодий вчений, 2021. 11 (99). С. 128–130.

4. Школьна О. Східні мотиви в килимарстві Полтавщини XVIII–XIX століть. Тези доповідей Міжнар. наук. конф. «XXI Сходознавчі читання А. Кримського». Київ, 17.11.2017–18.11.2017 р., НАН України, Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського. Київ, 2017. С. 52–53.

5. Школьна О. Шовк у побуті українців XVII–XIX століть і питання його зберігання й експонування у вітчизняних музеях. Історичні студії суспільного прогресу: зб. Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Глухів, 2014 р. Вип. 2. С. 67–79.

6. Brüggemann, Werner; Boehmer, Harald (1982). *Teppiche der Bauern und Nomaden in Anatolien* (1st ed.). Munich: Verlag Kunst und Antiquitäten. pp. 60–78.

7. Erdmann, Kurt (1977). Pinner, R.: Editorial to «The history of the early Turkish carpet» by K. Erdmann (1977 English ed. of the original, 1957 German ed.). London: Oguz Pr.

8. Gamm Niki. Middle eastern carpets in Renaissance Painting (2014). URL: <https://web.archive.org/web/20171205053952/http://www.turkishculture.org/carpets-and-kilims/carpets/mideast-carpets-1073.htm> (дата звернення: 18.05.2025).

9. Ionescu, Stefano (2005). *Antique Ottoman Rugs*

in Transylvania (PDF) (1st ed.). Rome: Verduci Editore. Retrieved 7 September 2015.

10. Yetkin, Serare (1981). Historical Turkish Carpets (1st ed.). Istanbul: Turkiye is Bankasi Cultural Publications. pp. 59–65.

11. King, Donald and Sylvester, David (1983). The Eastern Carpet in the Western World, From the 15th to the 17th century, Arts Council of Great Britain, London, P. 10–78 [in English].

12. Old Turkish carpets. One shown here, about a third of the way down the page. URL:<https://oldturkishcarpets.com/periods-types/type-iv-holbein-carpets>

13. Ottoman-Cairene carpet in the Met. Museum of Art. URL:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452308> Retrieved 27 August 2015.

14. Our traditional cultural Heritage Anatolian Turkish hand-woven carpets fnd kilims. URL: <http://www.turkishculture.org/tapestry/anatolian-carpets-kilims-743.htm> (дата звернення: 17.05.2025).

15. Zipper, Kurt; Fritzsche, Claudia (1995). Oriental Rugs Vol. 4 – Turkish (1st ed.). Woodbridge, Suffolk, UK: Antique Collectors' Club, Ltd. p. 18.

References:

1. Shkolna O. (2018). Velykosvitski manufactory kniaziv Radzyvilliv XVIII–XIX stolit na terenakh Skhidnoi Yevropy / monohrafia [High-society manufactories of the Radziwill princes of the 18th–19th centuries in Eastern Europe / monograph]. Kyiv: Lira-K, 2018. 192 p.: il. [in Ukrainian].

3. Shkolna O., Priadko S. (2021). Tapisiarni ta persiarni na terenakh Rechi Pospolytoi XVIII stolittia. Molodyi vchenyi [Tapestry and Persian weaving in the territory of the Polish-Lithuanian Commonwealth in the 18th century. A young scholar]. 11 (99). P. 128–130. [in Ukrainian].

4. Shkolna O. (2017). Skhidni motyvy v kylymarstvi Poltavshchyny XVIII–XIX stolit. Tezy dopovidei Mizhnar. nauk. konf. «XXI Skhodoznavchi chytannia A. Krymskoho». Kyiv, 17.11.2017–18.11.2017 r., NAN Ukrainy, Instytut skhodoznavstva im. A. Yu Krymskoho [Oriental motifs in the carpet weaving of the Poltava region of the 18th–19th centuries. Abstracts of the reports of the Int. scientific. conference “XXI Orientalist readings of A. Krymsky”. Kyiv, 17.11.2017–18.11.2017, NAS of Ukraine, Institute of Oriental Studies named after A. Yu. Krymsky]. Kyiv, 2017. P. 52–53 [in Ukrainian].

5. Shkolna O. (2014). Shovk u pobuti ukrainsiv XVII–XIX stolit i pytannia yoho zberihannia y eksponuvannia u vitchyznianskykh muzeiakh. Istorychni studii suspilnoho prohresu: zb. Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka [Silk in the everyday life of Ukrainians of the 17th–19th centuries and the issues of its storage and exhibition in domestic museums. Historical studies of social progress: collection of the Oleksandr Dovzhenko Glukhiv National Pedagogical University]. Glukhiv, 2014 r. Issue 2. P. 67–79 [in Ukrainian].

6. Brüggemann, Werner; Boehmer, Harald (1982). *Teppiche der Bauern und Nomaden in Anatolien* (1st ed.). Munich: Verlag Kunst und Antiquitäten. pp. 60–78.

7. Erdmann, Kurt (1977). Pinner, R.: Editorial to «The history of the early Turkish carpet» by K. Erdmann (1977 English ed. of the original, 1957 German ed.). London: Oguz Pr. [in German].

8. Gamm Niki. Middle eastern carpets in Renaissance Painting (2014). URL: <https://web.archive.org/web/20171205053952/http://www.turkishculture.org/carpets-and-kilims/carpets/mideast-carpets-1073.htm> (date of application: 18.05.2025) [in English].

9. Ionescu, Stefano (2005). *Antique Ottoman Rugs in Transylvania* (PDF) (1st ed.). Rome: Verduci Editore. Retrieved 7 September 2015 [in English].

10. Yetkin, Serare (1981). *Historical Turkish Carpets* (1st ed.). Istanbul: Turkiye is Bankasi Cultural Publications. pp. 59–65 [in English].

11. King, Donald and Sylvester, David (1983). *The Eastern Carpet in the Western World, From the 15th to the 17th century*, Arts Council of Great Britain, London, P. 10–78 [in English].

12. Old Turkish carpets website (2025). URL:<https://oldturkishcarpets.com/periods-types/type-iv-holbein-carpets> One shown here, about a third of the way down the page [in English].

13. Ottoman-Cairene carpet in the Met. Museum of Art (2015). URL:<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/452308> Retrieved 27 August 2015 [in English].

14. Our traditional cultural Heritage Anatolian Turkish hand-woven carpets fnd kilims (2025). URL: <http://www.turkishculture.org/tapestry/anatolian-carpets-kilims-743.htm> (дата звернення: 17.05.2025) [in English].

15. Zipper, Kurt; Fritzsche, Claudia (1995). *Oriental Rugs Vol. 4 – Turkish* (1st ed.). Woodbridge, Suffolk, UK: Antique Collectors' Club, Ltd. p. 18. [in English].